Оригинални научни рад

Јелена М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за проучавање језика и књижевности

ИЗРАЖАВАЊЕ НАРЕДБИ И ДУЖНОСТИ У ЗБОРНИЦИМА ЗАКОНА, УРЕДБИ И УРЕДБЕНИХ УКАЗА ИЗ 1840. И 1845. ГОДИНЕ**1

Апстракт: Циљ рада је испитивање изражавања наредби и дужности у *Зборницима закона, уредби и уредбених указа* из 1840. и 1845. године. Користили смо се функционалности, синтаксичком, историјскојезичком и методом историјске анализе дискурса. Дошли смо до закључка да се функтор *шреба*, који постоји на дубинском нивоу правне норме, на површинском нивоу правне одредбе изражава различитим (не)експресивним средствима. Строге наредбе везују се за одређене професије, као што су војници и државни чиновници. Благе наредбе и препоруке везане су за ситуације у којима је законодавац на нижем положају од адресата. Додатна експресивност примера условљена је семантиком глагола, употребом негације, додатном квалификацијом и нагомилавањем примера.

Кључне речи: историјска анализа дискурса, синтакса, 19. век, правни стил, наредбе, дужности.

УВОД

Циљ рада је испитивање начина изражавања наредби и дужности у *Зборницима закона, уредби и уредбених указа* из 1840. и 1845. године. Централно истраживачко питање у раду јесте на који начин се, на површинском нивоу правне одредбе, изражава дубински функтор *шреба*, који постоји на

* истраживач-приправник, jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs

** Овај рад је рађен у оквиру пројекта *Динамика сѝрукѝура савременої срѝскої језика*, ОИ 178014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 Рад је у мало измењеном облику био изложен на XIV међународном научном скупу *Срѝски језик, књижевносѝ, умейносѝ* на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (25–27. октобар 2019. године) под насловом *(Не)експресивно изражавање наредби и дужносѝи у Зборницима закона и уредаба Кнежевине Србије из 1840. и 1845. године*.

дубинском нивоу правне норме. У раду су коришћене синтаксичка, историјскојезичка, функционалностилска и метода историјске анализе дискурса. Корпус чине прва два тома *Зборника закона, уредба и уредбених указа*. *Зборници* су прегледани у целости и садрже 140 докумената. У *Зборницима* доминира законодавно-правни подстил административно-правног стила, мада се срећу и други подстилови.² Текстови припадају предстандардном периоду развоја српског књижевног језика и писани су модернизованим доситејевским језиком (уп. Луковић 1994: 36, 51).

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА РАЗМАТРАЊА И ПРЕГЛЕД ДОСАДАЊШИХ ПРОУЧАВАЊА

Основни теоријски оквир у раду представља теорија језика права Николе Висковића, изложена у књизи *Језик љрава* (1989). Главна дихотомија коју уводи Висковић јесте разлика између правне одредбе и правне норме. Док на дубинском нивоу правна норма има јединствену логичко-семантичку структуру, на површинском нивоу правне одредбе она може бити исказана на различите начине. Ова дихотомија коју уводи Висковић омогућава разноврсна проучавања језика права, посебно његова синтаксичка и стилистичка проучавања. Између осталог, може послужити као основ за проучавање језичког изражавања заповести у правним текстовима. Заповест се на дубинском нивоу изражава функтором *ѿреба* (или његовим семантичким еквивалентима), док се на површинском нивоу он може изоставити или заменити неким индикативним функтором (Висковић 1981: 103–104; Висковић 1989: 117–118).

Колико је нама познато, на средства за исказивање дужности и наредби у 19. веку³ пажњу скреће Милош Луковић указујући на употребу инфинитива и конструкције *да* + презент уз глаголе *имайи* и *ѿребайи* (1994: 119–121). Истиче се да императив није погодно средство за исказивање наредби у правним текстовима, па се зато у диспозицијама користе други глаголски облици (Луковић 1994: 128). Констатује се коришћење футура првог (Луковић 1994: 121–123). Скреће се пажња и на употребу конструкције *да* + презент у императивном значењу (Луковић 1994: 128–129). Углавном се остаје на нивоу узгредног запажања, без детаљног прегледа које све језичке конструкције могу да служе за изражавање заповести и дужности, као и томе какав је њихов међуоднос.

2 О подстиловима административно-правног стила в. Тошовић 2002: 355–356.

3 Од досадашњих проучавања српског правног језика 19. века посебно се издвајају Јовић 1995; Јовић 2011; Луковић 1988/90; Луковић 1994; Луковић 2006; Луковић 2009; Луковић 2010; Марковић 1994; Окука 1996; Остојић 2000; Подгорац 1990.

АНАЛИЗА КОРПУСА

Аналізу ћемо спровести у оквиру следећих категорија: (а) основне неутралне наредбе; (б) јаче наредбе; (в) строге експресивне наредбе; (г) глаголи допуњени изричном реченицом; (д) различити глаголи са додатним квалификаторима који повећавају степен експресивности; (ђ) примери изразите експресивности.

Основне неутралне наредбе.

Фуѝур ѝрви. Основне неутралне наредбе могу бити изражене обликом футура првог, што је и очекивано с обзиром на то да је правни језик усмерен ка нормирању будућих ситуација (Висковић 1989: 90): *Кадъ се потреба за какавъ законъ или уредбу появи кодъ Совѣта, онда ће Совѣтъ даѝи сочинѝи проеѝктъ са наведенимъ основама.* (Устројеније II 1839/1840: 16); *И таѝ ће се процентъ на слѣдуюћѝй начинъ давайѝи [...]* (Уредба (74) 1843/45: 261); Главно Казначейство *ѝасѝѝћ'е* подъ строгѝй одговоръ, ако оно ексикъ или калѝ новце примало или издавало буде (Указ (39) 1841/45: 156)⁴.

Изрази са консѝрукцијом биѝи дужан. Ово је најбројнији израз за неутрално изражавање наредби. Код њега је нагласак на самој дужности и на ономе ко мора ту дужност извршити. С друге стране, овај израз прећуткује законодавца који наредбу доноси. Јасно је изражен хијерархијски однос између пошиљаоца и примаоца поруке. У грађи га налазимо у два облика:

(а) са допуном у инфинитиву (доминантно): Секретари мањѝ дужни су главнога Секретара у дѣлѝма нѣговѝмъ *ѝодѝомаѝаѝи*, и нѣгово мѣсто у случаю препятствѝа *засѝуѝаѝи* [...]. (Устројеније I 1839/40: 26); На зактеванѣ како приватны тако и званичны лицѝа, *дужанъ ѝ* карантинъ ѝѝина писма и у присутствѝю ѝѝинимъ *маниѝулирайѝи*. (Уредба (29) 1841/45: 101); Но у томъ случаю *дужанъ ѝ* тргаваѝ служителю санитета [...] на данъ дѝурну и кассу састанка дангубнине, као што ѝ вышеизложено, *ѝлаѝѝиѝи*. (Устројеније XXIII 1839/40: 169);

(б) са допуном у облику *да* + презент: Поредъ овога *да буде дужанъ* сваѝѝ Окружнѝй Началникъ одма, како извѣстѝе добыѝе, да су се у Окружѝю нѣговомъ айдуѝы ил' *лоповѝ* появили, поитати, *да* противъ таковы *усѝане* [...]. (Настављенија IX 1839/40: 85).

Глаголи биѝи + именица дужносѝи. Оно што је речено за израз *биѝи дужан*, важи и за глагол *биѝи* у споју са именицом *дужносѝи*. У овом случају само је још више нагласак на дужности коју мора да изврши адресат. Служи за набрајање дужности грађана и државних службеника. У грађи се јавља са доста потврда. Среће се у две варијанте:

4 Због ограниченог простора рада, доносимо само минимални број потврда.

изостати морали, *йреба да* то Ректору благовременно *яве* [...] (Устројеније IV 1839/40: 53); И Кметови свакогъ Общества *йреба да* обратe вниманіе свое на то, да се Уредба ова у цѣлости храни [...] (Уредба XII 1839/40: 104).

Јакe наредбе.

Имйеративна консиѣрукција да + йрезенй. Конструкција *да + презент* је доста честа. Она може, а не мора бити експресивна:

(а) конструкција није експресивна: Ако бы съ плаћанѣмъ интереса за-каснїо, или ако бы вредность преднаведене хїпотеке временомъ спала, и я небы кадаръ быо другимъ добрама капиталъ овай обезбѣдити: то *да дужанъ будемъ, йодврїнувши се* опредѣленію Члена 52. Высочайше одобреногъ штатута преднаведеногъ фонда одъ 13. Януарїя 1841. године. (Уредба (18) 1841/45: 30 (МОДЕЛ ОБЛИГАЦИЈЕ)); Кадъ старїи Чиновникъ по собственной потреби одсутствуе, дужанъ га є млађїй Чиновникъ за три мѣсеца о своіой плати заступати; но ако ово одсутствїе дуже одъ три мѣсеца буде: то *да* заступаюћїй Чиновникъ оногъ Чиновника, коега заступа, *йлаїу ужива*, а одсутствующїй старїи Чиновникъ плату заступаюћегъ млаћегъ, или съ платомъ *да се меняю* [...]. (Правила (23) 1841/45: 40). Одтуда 9. *Да се* Додатакъ Новина Србски сообщаваня и обнародованя ради по потреби Дружству *усїуїи*, или по изискиваню обстоятелства и *умложи* (Уредба (38) 1841/45: 154);

(б) конструкција је експресивна: Заповѣсть одъ Началника по дужности службе издану, *свакїй да има безусловно исїуниїи*. (Закон XXI 1839/40: 136, експресивности доприносе контекст војногъ закона и начински прилог *безусловно*); [...] но свакояко о томе Началству своме достаточно извѣстіе *безъ оїллаїаня да йоднесе* (Закон XXI 1839/40: 137, експресивности доприноси адвербијална одредба за начин *без оїллаїаня*).

Ове конструкције у посматраном корпусу могу се посматрати двојако: као императивна конструкција и као допуна имплицитне изричне реченице са глаголима *наредїи*, *одредїи*, *йройсакїи* и њима сличним (на пример, *Пройисује се да засїуїајући Чиновник йлаїу ужива*) (уп. Павловић 2018: 204, фуснота бр. 6).

Глаїол морайи + инфинїиив. Глагол *морайи* имплицира то да не постоји могућност неизвршења наредбе и асоцира на контекст свакодневногъ језика. Јавља се са допуном у инфинитиву: Тако ће и свакїй, кои већъ буди кое Правителственно благодѣянїе ужива, *морайи* съ почеткомъ те исте идуће године *досїовѣрно йоказайи*, да є на поменутый начинъ одъ болести велики богиня или крастѧ обезбеђенъ [...] (Уредба (29) 1841/45: 86); И онда ће се таковый рачунополагателю натрагъ послати, да другїй одма сачини; а за кое време да га *йослаїи мора*, назначи ће се. (Устројеније (81) 1844/45: 310).

Глаїол имайи + инфинїиив. Представља јаку заповест, али глагол *имайи* има мању снагу од глагола *морайи*. Такође, кад се јавља у безличном

облику, нагласак се ставља на дужност, а не на онога ко је чини (*Књије Друштва сръске словесности морају се штиамѣиши, али се не каже ко их мора штиамѣиши*). Глагол *имѣи* наглашава обавезност саме радње: Све књиге, Дружествомъ Србске Словесности израђене, *имаю се ѡечѣиши* на ползу и корысть овога заведенія, а приходи одовудъ као и добровољни родољубаца прилози *имаю* се особено одъ Кассехранителя школске фундаціе *руководиши*. (Уредба (38) 1841/45: 154); У томъ случаю Срезскій Началникъ *да има ѡриложѣиши* Свидѣтелство о умрлој глави са подписомъ Свештеника и Примирителнога Суда [...] (Уредба (59) 1842/45: 200).

Глагол *хѣиши* + *инфинитив*. Ретко се јавља. Са гледишта савременог језика у питању је синтаксички архаизам. Нагласак је на узроку радње која повлачи казну (*несмѡреносѣи*), али се прећуткује извршилац дела: *Сама несмѡреносѣи*, ако се пожаръ и не догодио, али бы се лако догодити могао, *хоће се сѣроѡ казниши* (Закон XXI 1839/40: 145).

Сѣроѡ експресивне наредбе.

Неѣирана имѣерѣишна конструиѣја *да* + *ѣрезенѣи*. Ова конструкција се често среће. Изразито је експресивна, а експресивност је последица употребе негације. Овакви примери јављају се као изразито строге забране. У питању су прекршаји који се, са гледишта законодавца, сматрају веома тешким и који представљају кршење неке озбиљније забране (на пример, заклетва божјим именом). Оваких примера има у *Војном закону*, пошто су војници слој од кога се посебно тражи изразита дисциплина. Такође, овај негирани императив користи се и када се ограничава рад државних органа и када се њима прети посебно строгим санкцијама. Употреба ове конструкције имплицира строги хијерархијски однос између адресата и адресанта, а имплициран је и однос законодавца (*оца*), који строгим наредбама васпитава *децу* (народ): Пресветимъ именомъ Божимъ за лажъ и неправду *да се нико незаклѣи* [...] (Закон XXI 1839/40: 134, војни закон); У време службе Божје улогору крчмари и други продавцы нитшта *да не ѣродаю*, осимъ крайнѣ нужде [...]. (Закон XXI 1839/40: 134, војни закон); Озлоблѣный и увређеный самъ себи судѣя *да небуде*, нити *да се* за обиду *свѣиши* [...] (Закон XXI 1839/40: 149); Плата за Кметове и Помоћнике опредѣлена е годишнѣ по 1. цванцкѣ съ главе на главу, зато Обштине съ њима *да се неѡѣаѣаю, ниши* онога *узимаю*, кои ће мањомъ цѣномъ да служи, чимъ се догодити може, да се најбольи и најважнѣи люди за ову службу искључе, као што су се подобни случаи и догађали (Уредба XXVII 1840/40: 202).

Изразито експресивна неѣирана имѣерѣишна конструиѣја *да* + *ѣрезенѣи* глагола *усудиши се* + *инфинитив*. У питању је још изразитија забрана појачана употребом глагола *усудиши се* у облику презента. Глаголом *усудиши се* негира се и сама помисао на прекршај. На овај начин још је више наглашен хијерархијски однос између пошѣлаоца и прѣмаоца правне поруке.

Ова конструкција се нарочито везује за државне службенике и војнике. Употреба императива, а нарочито глагола *усудиши се* у облику императива сугерише велику личну одговорност адресата у односу према прописаним нормама: *Заповѣсть Началства оѣорочавашѣ, нѣ у сумнѣ доводишѣ, и не пристойнымъ начиномъ ѣонижавашѣ, да се нико не усуди [...]* (Закон XXI 1839/40: 137); *Ни Оффицѣрь ни простѣй войникъ да се не усуди [...]* *осѣавишѣ и иѣи ѣиражишѣ* плату и рану, ако на време дошла не бы. (Закон XXI 1839/40: 140, војнички закон); *Самъ себѣ судѣя бышѣ, и у силу безъ Суда себѣ намиривашѣ, да се подѣ строгимъ одговоромъ нико не усуди* (Закон XIII 1839/40: 104).

Глаголи који за дојуну имају изричну реченицу.

Глаголи који означавају ѣажњу и брију. Глаголи као што су *ѣазѣшѣ, моѣришѣ, бринушѣ* се имплицирају бригу онога чија се дужност прописује законом. Као допуне овим глаголима јављају се изричне реченице уведене везницима *да* и *како*. Срећу се следећи глаголи:

(а) *моѣришѣ*: Да Пресуде Судейске самъ, или посредствомъ Срезки Началника, у извршенѣ приводи *моѣреѣи, да у ѣоѣе не ѣосѣушѣ ѣроѣиву* Чл. 44. *Усѣав*. (Устројеније VIII 1839/40: 81);

(б) *ѣазѣшѣ*: Нарочито пакъ *ѣазѣшѣ' ѣе на ѣо, да се дрѣа, за мензулане оѣредѣлена, у ару неложе* (Устројеније (69) 1843/45: 231);

(в) *бринушѣ* се: Онъ ѣе се о сходнымъ средствама *бринушѣ, како да се уклони све оно, иѣѣо бы миръ и ѣоредакъ нарушишѣи моѣло [...]* (Устројеније IV 1839/40: 42);

(г) *бдеѣшѣ*: Како годъ што Началникъ Окружѣи и Срезске Старешине *бдеѣшѣ мораю, да се злочинсѣва и ѣресуѣленѣ ѣредуѣреде и недоѣоде, и злочинѣы да се уваѣе и Суду ѣредайу [...]* (Устројеније XXV 1840/1840: 183); И зато ѣе онъ бдити, да учениѣы у прописане часове прилѣжно училиште посѣѣштаваю, да у цркѣу долазе, у добрыма наравима успѣваю [...]

(Устројеније (82) 1844/45: 343).

Сви глаголи из ове групе имплицирају сталну пажњу да се дужност изврши. То сугерише и додатну одговорност онога који ради. Глаголи *бдеѣшѣ, бринушѣ* се наводе на родитељски однос онога ко дужност врши према својој дужности.

Појава удвојених предиката је карактеристика административно-правног стила (Тошовић ²2002: 370). Удвајање глагола нарочито подвлачи важност дужности која се прописује или важност догађаја који се мора спречити. Пронашли смо следеће комбинације глагола:

(а) *ѣазѣшѣ и чувашѣи*: Кордонске страже (...) мораю у свако време и непрекидно *ѣазѣшѣи и чувашѣи, да нико изъ ове наше сѣѣране у ону ѣреко ѣоѣраничне линѣ крадомъ не ѣреѣе [...]* (Правила (30) 1841/45: 124);

расположеніе часовъ у йуномъ заступанію ойредѣли. (Устроѣніе (82) 1844/45: 342); Како Судъ пресуду донесе, и преступнику объяви [...] ако ли се осуѣуе, валя да се йосѣара, да се исиа пресуда своимъ йуиѣмъ и начиномъ у извршеніе доведе [...] (Устроѣніе XXV 1840/1840: 187).

Што се више средстава користи да се изрази дужност, обавезивање на дужност је све мање. У примеру који следи срећемо више средстава (глагол *валяйши* и глагол *иосйарайши* се) пре навођења дужности: Како Судъ пресуду донесе, и преступнику объяви, ако се ослобођава, треба да га одма у слободу постави, ако ли се осуђуе, *валя да се иосйара, да се исиа пресуда своимъ йуиѣмъ и начиномъ у извршеніе доведе* [...] (Устројеније XXV 1840/1840: 187).

Глаголи који експлицитно означавају зајовест. У питању су глаголи зајоведити, налаити, забрани, наредити. Код ових глагола нагласак је на ономе ко издаје наредбу, а не на ономе ко наредбу чини. Пронашли смо следеће глаголе:

(а) *зайоведийи и налаїайи: Зайовѣда се и налаже свакому Србину во-
обще, и по именце свакому домаћину у Отецтвѣ нашемъ како варошани-
ну тако и селяку, да свейу Недѣлю и осїалѣ Госїодске зайовѣдне Праздники,
на славу Божию ѣразднуе и свейкуе* [.... (Уредба XV 1839/40: 113);

(б) забраниѣи: Забранюєсе свакому Србину у свеѣу Наделю или на Госѣодскѣй зайговѣднѣй Праздникѣ ѡльске ѣежачке ѡслове ѣредузимаѣи и радѣиѣи [...] (Уредба XV 1839/40: 114);

(в) *налаіайіі*: Као што се свакоме войнику дозвољава сваку тужбу и молбу своме Началнику подносити, тако му се *налаже, да се измышльнны и лажны доношенія чува, но сваіда само са ісйіномъ и йравдомъ излазй [...]* (Закон XXI 1839/40: 150);

(г) *наредийи*: Началничество Окружно приѣмивши спискове од Срезски старѣшина и у Бѣограду одъ Полиціе, *наредийи*’ће одма, да се данакъ куйи. (Уредба XXIV 1839/40: 179).

Глаголи који значе *йрејоруку*. У питању је глагол *йрејоручиши*. Он се јавља као манир у финалном делу указа. Користи се у ситуацијама када је законодавац у нижем положају од онога чија се дужност нормира (министри, попечитељства, кнез итд.): Ово соопштавајући Намѣстничество Попечителству, *йрејоручуе му, да њо смыслу Указа овоѣ у найредакѣ йосѣуиѣ, и Указѣ исѣиѣй обнародуе*. (Указ 5. (Пр.) 1839/40: 231); По соопштенију овомѣ *йрејоручуе се Пойечитѣлсѣйву Внутренѣи Дѣла, да йредсѣоѣѣиѣ Указѣ у дѣйсѣиво йривесѣи и обнародоватиѣ даде*. (Указ 7.(Пр.) 1839/40: 233).

Различити іпаіоли са догајним кваліфікаіорима. Кваліфікује се на-
чин извршења дужности. Експресивност у овом случају долази од начинских
адвербијалних одредби. Кваліфікатори могу бити:

структури изражава се различитим средствима. Конструкције које изражавају заповести и дужности могу бити благе, неутралне и строге, односно експресивне и неекспресивне. Додатна експресивност постиже се негацијом, лексичком семантиком глагола, начинском квалификацијом и кумулацијом. Јаке експресивне наредбе везане су за строге забране и углавном су упућене одређеним професијама. Наглашавају јаку контролу законодавца над адресантом. Блажи глаголи користе се јер имплицирају да предузета радња може (а не мора) бити извршена до краја. Употребљавају се када се говори о дужностима оних који су по хијерархији на вишем нивоу од законописца.

ИЗВОРИ

- Зборник 1840: *Сборникъ законѣ и уредбѣ, и уредбены' указѣ, изданы' у Княжесѣвѣ сръбскомѣ, одъ времена обнародованой Усѣава земаљскоѣ* (13. Февр. 1839. до Айр. мес. 1840). I. Београдъ: у Књигопечатњи Княжества Сръбскогѣ.
- Зборник 1845: *Сборникъ законѣ и уредбѣ, и уредбены' указѣ, изданы' у Княжесѣвѣ сръбскомѣ (одъ Айрила 1840. до конца Декемвра 1844. год)*. II. Београдъ: у Књигопечатњи Княжества Сръбскогѣ.

ЛИТЕРАТУРА

- Висковић 1982: Никола Висковић, „Основе семиотике права (I дио)“. *Зборник за теорију права*, св. 2, 91–124.
- Висковић 1989: Nikola Visković. *Jezik prava*. Zagreb: Naprijed.
- Јовић 1995: Љубомир Ив. Јовић, *Језик закона*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Јовић 2011: Надежда Јовић, „О лексици Зборника закона и уредба и 1867. године“. *Српски језик, књижевност, уметност*. Књ. I. Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности. Ред. Милош Ковачевић. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 387–397.
- Кликовац 2008: Duška Klikovac. *Jezik i moć: ogledi iz sociolingvistike i stilistike*. Beograd: XX vek.
- Луковић 1988/90: Милош Луковић. „Настанак и синтаксичка својства Усѣава за Књаже-сѣво Срѣију од 1869. године“, *Прилози проучавању језика*, 24/26, 87–97.
- Луковић 1994: Милош Луковић. *Развој српскога јавног сѣила: прилози историји језика и јрава у Срѣији*. Београд: Службени гласник.
- Луковић 2006: Милош Луковић, „Српски правни језик“. *Архив за јравне и друштвене науке*, год. 93, књ. 63, св. 3–4, 1533–1554.
- Луковић 2009: Милош Луковић, *Бојишићев законик: припрема и језичко обликовање*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Луковић 2010: Милош Луковић, „Језички израз Устава Кнежевине/Краљевине Србије“. *Два века српске усѣавности*. Зборник радова са научног скупа одржаног 11–12 марта 2010. Ур. Александар Фира, Ратко Марковић. Београд: Српска академија наука и уметности: Правни факултет Универзитета у Београду, 158–174.
- Марковић 1994: Жељко Марковић, „Из језичке проблематике *Срѣињског усѣава*“. *Зборник Майице српске за филологију и лингвистику*, бр. 37, 329–337.

- Окука 1996: Милош Окука, „Српски језик у Аустро-угарској монархији средином 19. вијека“. *Научни састај слависти у Вукове дане*, бр. 25/2, 165–176.
- Остојић 2000: Бранислав Остојић, „Језичка структура црногорских законика 19. вијека с обзиром на њихову лексичку слојевитост“. *Српски језик*, год. V, св. 1–2, 239–249.
- Павловић 2018: Јелена Павловић, „Методолошки аспекти анализе зависносложених реченица у правним текстовима на српском језику (предстандардни период)“. *Словото – идеи, идеали, уједињени*. Сборник с доклади от Деветнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2017. Ур. Красимира Чъкарова. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 196–209.
- Подгорац 1990: Тодор Подгорац, „Језик и стил Устава Кнежевине и Краљевине Србије 1835–1903“, *Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века*. Зборник радова. Ур. Миодраг Јовичић. Београд: Српска академија наука и уметности: Научна књига, 185–190.
- Тошовић 2002: Бранко Тошовић. Функционални стилови. Београд: Београдска књига.

Jelena M. PAVLOVIĆ JOVANOVIĆ

COMANDS AND DIVISION OF DUTIES IN THE CODES OF LAWS,
DECREES AND ORDINANCES FROM 1840 AND 1845

SUMMARY

The aim of this paper is to examine commands and division of duties in the laws, decrees and ordinances from 1840 and 1845. We employed the following methods in our analysis: functional, stylistic, syntactic, linguistic, historical and discourse analysis. We have come to the conclusion that the modal verb should within the deep structure of the legal texts, ought to be expressed on the surface structure via (in)expressive means. Stern orders are connected to certain professions such as soldiers or government officials. More lenient orders and suggestions are connected with situations where the legislator is of a lower rank than the addressee. Additional expressiveness is conditioned by the lexical and semantic properties of the verbs, the use of negation, additional qualifiers and the accumulation of examples.

Key words: historical discourse analysis, syntax, 19th century, legal discourse.